

ANNA RATKE-MAJEWSKA ▶▶

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0845-5061>

Wątki pamięci w kampaniach wyborów samorządowych. Polska 2018

Threads of Memory in Local Government Election Campaigns. Poland 2018

Abstract

The use of threads of memory during election campaigns has a great political potential. Recalling the history of the community may contribute to the success of campaign activities, thanks to which the issues of remembrance of the past appear in the strategies of many election committees. And although the problem of the use of threads of memory before elections could be discussed through the prism of the various levels of elections, this article proposes a narrower perspective. The purpose of this text is to present the issue of recalling memory – using the narratives of memory and commemoration – in local government elections. What is important, the main discussed problem is based on the case of local government elections in Poland in 2018, and is presented through the analysis of three examples of the use of threads of memory during election campaigns (the content analysis of media reports). These examples came from Katowice, Warsaw and Białystok, and its discussion contributed to the formulation of final conclusions.

Keywords: local government elections, Poland in 2018, threads of memory, narratives of memory, election campaign.

Мотивы памяти в избирательных кампаниях местных выборов.

Польша 2018

Аннотация

Использование мотивов памяти во время избирательных кампаний имеет большой политический потенциал. Обращение к истории данного общества может способствовать успеху агитационной деятельности, потому проблема памяти о прошлом появляется в стратегии многих избирательных комитетов. И хотя проблематику мотивов памяти перед выборами можно обсуждать, учитывая различные уровни выборов, то в данной статье автор предлагает более узкую перспективу. Цель текста – представить проблематику присутствия тем, связанных с памятью – с использованием нарратива памяти – на примере выборов в местные органы власти. Надо отметить, что данный вопрос был рассмотрен на основе выборов в местные органы самоуправления в Польше в 2018 году. Автор проанализировал три примера использования мотивов памяти (с помощью анализа содержания сообщений СМИ). Примеры касались трех городов: Катовице, Варшава и Белосток. Их детальный анализ помог сформулировать заключительные выводы.

Ключевые слова: местные выборы, Польша в 2018 году, мотивы памяти, нарратив памяти, избирательная кампания.

Ludzka pamięć określić należy jako zdolność do rejestrowania, przechowywania i odtwarzania doświadczeń zmysłowych, skojarzeń oraz różnego typu informacji. Poznanie i zapamiętanie przebiegu jakiegoś zdarzenia może z kolei nastąpić na drodze osobistego jego przeżycia, nie jest to jednakże jedyna metoda konstruowania zakresu pamięci człowieka. Obok doświadczenia własnego występuje bowiem także drugi sposób budowania treści pamięciowych, którym jest uczestnictwo w danej kulturze, dostarczające informacji na temat wydarzeń minionych. Poznanie przeszłości stanowi wobec tego wynik zarówno przeżyć osobistych, jak i zachodzących zjawisk wewnątrz kulturowych. Tym samym pamięć człowieka mogą z jednej strony – oraz równie istotnie – tworzyć jego doświadczenia, z drugiej – opowieści o przeszłości obecne w kulturze, w jakiej dana jednostka funkcjonuje i której jest częścią (Marszałek-Kawa, Ratke-Majewska, Wawrzyński, 2016, s. 49–50; Maruszewski, 2001, s. 79, 117–118; Ratke-Majewska, 2017, s. 45–46;

Ratke-Majewska, Marszałek-Kawa, 2017, s. 42; zob. również: Assmann, 2008; Jagodzińska, 2008).

Owe znajdujące się w otoczeniu kulturowym opowieści o przeszłości są w rzeczywistości narracjami historycznymi o szczególnie znaczącej dla rozumienia problematyki pamięci (w odniesieniu nie tylko do jednostki, ale i zbiorowości) charakterystyce. Jedną bowiem z podstawowych ich cech jest to, że odzwierciedlają nie przeszłość samą w sobie, a interpretacje przeszłości, czyli istniejące w kulturze wyobrażenia o zdarzeniach minionych. Dlaczego nie można uznać ich za wierne odbicie faktów? Dzieje się tak za sprawą tego, że zapis konkretnego wydarzenia nie jest w stanie utrwalić się w pamięci jednostki ludzkiej w formie porównywalnej do nagrania filmowego – treści są po pierwsze selekcjonowane, po drugie – wzbogacane podczas rekonstruowania o wiedzę, poglądy oraz emocje (Schacter, 2003, s. 22). Dlatego też każda narracja historyczna jest interpretacją. Co więcej, w odniesieniu do opowieści o zdarzeniach przeszłych, które będąc częścią uniwersum kulturowego budują pamięć człowieka, zauważyć warto, że poddawane są one podwójnej interpretacji – ich autora oraz ich odbiorcy. Wśród tych opowieści wymienić należy dzieła naukowe i popularnonaukowe, przekazy medialne oraz publicystyczne, relacje świadków, wytwory sztuki, mity, symbole, a także treści polityki pamięci¹ (Marszałek-Kawa, Ratke-Majewska, Wawrzyński, 2016, s. 50; Ratke-Majewska, 2017, s. 45–46; Ratke-Majewska, Marszałek-Kawa, 2017, s. 42–43; Tokarz, 2005, s. 4–11).

Narracje historyczne odnoszą się do wydarzeń minionych, jednak ich zasięg oddziaływania dotyczy teraźniejszości i przyszłości. Opowieści o przeszłości, choć dotyczą historii, są więc w stanie z jednej strony tłumaczyć teraźniejszość; z drugiej – orientować na przyszłość, kształtując aspiracje oraz oczekiwania zarówno jednostek, jak i zbiorowości. Tym samym, będąc czynnikiem tożsamościotwórczym, potrafią wzbudzać określone postawy i reakcje, wpływać na postrzeganie wspólnoty przez jej członków, jak również

¹ Polityka pamięci stanowi jedną z polityk szczegółowych państwa, która polega na określaniu przez władze państwowe treści pamięci zbiorowej, zarówno po to, by osiągnąć korzyści w obszarze przetrwania wspólnoty, jak również wywołać skutki mające znaczenie dla bieżącej polityki. Polityka ta stanowi więc sferę oddziaływania władz państwa oraz obszar kreacji jego instytucji. Z tej właśnie przyczyny powinna być rozpatrywana na równi z innymi politykami państwowymi (polityką społeczną, gospodarczą czy zagraniczną).

na percepcję sojusznika oraz wroga. Mają wobec tego ogromny potencjał polityczny – potencjał, który niejednokrotnie wykorzystany został w wyborach różnego szczebla (Nijakowski, 2006, s. 54-62; Nijakowski, 2008; Ratke-Majewska, 2018, s. 99-105).

Jednym z najbardziej znanych przykładów wykorzystania wątków pamięci przed wyborami było użycie postaci Eriki Steinbach (oraz historycznych uprzedzeń i lęków Polaków) podczas kampanii wyborczej Mariana Krzaklewskiego (Ruch Społeczny Akcja Wyborcza Solidarność – RS AWS), ubiegającego się w 2000 roku o fotel prezydencki. Erika Steinbach to niemiecka polityk, od 1974 roku członkini Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (*Christlich Demokratische Union Deutschlands* – CDU), a od 1990 roku – deputowana do Bundestagu. W latach 1998–2014 była szefową Związku Wypędzonych (*Bund der Vertriebenen*) w Niemczech, forsując wytrwale projekt utworzenia w Berlinie „Centrum przeciwko Wypędzeniom” (miejsca pamięci mającego na celu upamiętnianie dziejów wypędzonych, ze szczególnym uwzględnieniem wypędzonych niemieckich oraz kwestii wysiedleń Niemców po II wojnie światowej). Już od lat 70. XX stulecia kwestionowała uznanie i legalność wschodnich granic Niemiec, w późniejszym okresie domagając się z kolei zwrotu utraconych na wschodzie majątków ich niemieckim właścicielom (Kuczyński, 2016, s. 349–361; Schulz, 2012, s. 159–175; zob. również: Szubarczyk, Semków, 2004, s. 49–53).

Przed wyborami prezydenckimi 2000 roku poparcie dla Mariana Krzaklewskiego, pomimo kosztownych spotów wyborczych, nie wzrastało². Wzrost odnotowano dopiero wówczas, gdy w kampanii zaczęto przywoływać postać Eriki Steinbach, a w zasadzie – promować zagrożenie mające płynąć z jej strony dla Polaków. W jaki sposób tego dokonano? Jako odpowiedź na to pytanie warto przywołać film dokumentalny w reżyserii Grzegorza Madeja i Tomasza Sekielskiego zatytułowany *Władcy marionetek* (produkcja TVN, z roku 2010). We fragmencie tej produkcji znalazły się bowiem wypowiedzi

² Sztab wyborczy Mariana Krzaklewskiego zdobył kompromitujące Aleksandra Kwaśniewskiego nagranie, na którym ten (wraz z ówczesnym szefem Biura Bezpieczeństwa Narodowego Markiem Siwcem) parodiuje papieża Jana Pawła II. Wykorzystano ten materiał do stworzenia reklamy negatywnej (w formie spotu telewizyjnego). Jego emisja nie zwiększyła jednak poparcia dla Krzaklewskiego (Żmigrodzki, Wojciechowski, 2011, s. 110).

ówczesnych kreatorów wizerunku³ sztabu wyborczego Mariana Krzaklewskiego, czyli Michała Kamińskiego i Piotra Tymochowicza, którzy odsłoniли kulisy sukcesu przyjętej strategii. W filmie ujawnili oni, iż kluczem do powodzenia było przywołanie kontrowersyjnych dla strony polskiej wypowiedzi Eriki Steinbach oraz powiązanie ich z kwestią zawetowania przez Aleksandra Kwaśniewskiego ustawy z dnia 8 września 2000 roku o zasadach realizacji programu powszechnego uwłaszczenia obywateli RP (*Decyzja...*, 2000; *Odmowa...*, 2000; Żmigrodzki, Wojciechowski, 2011, s. 110). W ten sposób wypromowano jeden z głównych postulatów kampanii wyborczej Mariana Krzaklewskiego, jakim był program powszechnego uwłaszczenia obywateli (pod hasłem *Rodzina na swoim*). Piotr Tymochowicz we wspomnianym filmie stwierdził: „Polacy głosują przeciwko komuś, albo dlatego, że się boimy czegoś. [...] Przyjdą Niemcy, Żydzi i zabiorą domy, mieszkania, będą się upominać o swoje. [...] Brałem udział w kampanii prezydenckiej Mariana Krzaklewskiego. [...] To jest oczywiście za późno. Oczywiście w ostatniej chwili. Przygotowania miały się rozpocząć trzy miesiące wcześniej. Wszystko zostało opóźnione i zamiast trzech miesięcy mamy trzy tygodnie. [...] Moje zadanie polegało na tym, żeby już nie tyle wygrał wybory, co osiągnął jak najlepszy wynik. [...] Michał Kamiński, pamiętam, wpadł na pomysł, no i gdzieś wykopał dokumenty czy jakieś stare artykuły, a w tych papierach powtarzało się imię i nazwisko Eriki Steinbach. Nie wiedzieliśmy w ogóle, czy żyje. Różne rzeczy mogły się zdarzyć. [...] Należało uruchomić demona Eriki Steinbach po to, żeby wzbudzić strach. [...] W materiałach kampanii umieszczaliśmy jej wypowiedzi sprzed wielu, wielu lat jako aktualne. Szczerze mówiąc się obawiałem tego kontrargumentu, że ktoś z dziennikarzy znajdzie źródła i zdemaskuje nas, ale nikt tego do dziś nie zrobił. [...] Zadbaliśmy o awans Eriki Steinbach. Mówiliśmy o tym, że coraz większy poklask znajduje Erika Steinbach, że przyłącza się do niej coraz więcej stowarzyszeń, organizacji niemieckich – no ale to były prawa tworzenia pewnej dramaturgii kampanii. [...] To jest czas, kiedy Aleksander Kwaśniewski wetuje ustawę uwłaszczeniową. Tak, i to pasowało nam, fantastycznie nam pasowało do owego prawnego aspektu strategii. Oczywiście, że tak. [...] Najprostsze

³ Tego typu profesjonalni konsultanci, doradcy polityczni, często nazywani są *spin doctors* (zob. Maguś, 2015, s. 379–394).

emocje są najskuteczniejsze. Po tym krótkim okresie wzrósł jego wynik do szesnastu procent poparcia⁴⁹ (*Władcy marionetek*, 2010 – transkrypcja własna).

Przedstawiony powyżej przykład wykorzystania wątków pamięci przed wyborami prezydenckimi unaocznia skuteczność kampanijną tego typu zabiegu. Czy jednakże tematy historyczne, dotyczące zagadnienia kształtowania pamięci, bywają przywoływane również w kontekście wyborów samorządowych? Zdecydowanie tak. I choć podstawowymi problemami poruszonymi w trakcie kampanii samorządowych są kwestie bieżące, dotyczące regionu i szeroko pojętych spraw społecznych, gospodarczych oraz kulturalnych, wątki pamięci w ramach przygotowań do wyborów szczebla samorządowego są także podnoszone, zwłaszcza w odniesieniu do zagadnienia topografii pamięci (w szczególności pomników i nazw ulic). Celem prezentowanego tekstu jest wobec tego przedstawienie problematyki przywoływania tematów związanych z pamięcią – korzystania z narracji pamięci i upamiętniania – w kampaniach wyborczych, przez pryzmat wyborów samorządowych właśnie. Co więcej, problem omówiony zostanie w oparciu o przypadek wyborów samorządowych 2018 roku, na drodze analizy trzech przykładów posłużenia się wątkami pamięci (z wykorzystaniem analizy treści doniesień medialnych).

Wątki pamięci w kampaniach wyborów samorządowych – 2018 rok. Przykład z kampanii wyborczej w Katowicach

Pierwszy, istotny w ramach podjętego tematu, przykład wykorzystywania tematów odnoszących się do konstruowania treści pamięci oraz upamiętniania podczas działań kampanijnych, stanowi przypadek wiecu wyborczego w Katowicach, jaki odbył się w 2018 roku w parku Powstańców Śląskich w Katowicach przed pomnikiem Jerzego Ziętka, ps. „Jorg”. Jerzy Ziętek (1901–1985) był urzędnikiem, politykiem i samorządowcem uważanym przez wielu za szczególną postać w dziejach Górnego Śląska. W okresie powstań śląskich

⁴ W wyborach z 2000 roku kandydat na Prezydenta RP – Marian Krzaklewski – otrzymał trzeci wynik (15,57%), plasując się za Aleksandrem Kwaśniewskim oraz Andrzejem Olechowskim (Rudnicka, b.d.).

i plebiscytu należał do Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) Górnego Śląska, wspierając jednocześnie działalność Polskiego Komisariatu Plebiscytowego na powiat gliwicki. W okresie II RP rozpoczął karierę urzędniczą, w latach 30. XX wieku został naczelnikiem gminy Radzionków, był również posłem na Sejm III kadencji. Podczas wojny został deportowany ze Lwowa do Rybińska, a następnie zwolniony na skutek amnestii. W roku 1943 został wcielony do Wojska Polskiego, gdzie szybko awansował. W latach Polski Ludowej był wojewodą i wicewojewodą śląskim, zastępcą przewodniczącego oraz przewodniczącym Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach, wojewodą katowickim, posłem na Sejm, członkiem Polskiej Partii Robotniczej (PPR) oraz Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR), zasiadał również w KC PZPR oraz w Radzie Państwa. W ocenie Instytutu Pamięi Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, sformułowanej na mocy ustawy dekomunizacyjnej z 2016 roku⁵, działalność Jerzego Ziętka została uznana za zaangażowanie w proces budowania systemu represyjnego, autorytarnego i niesuwerennego w Polsce w latach 1944–1989. W związku z tym nazwy ulic i placów jego imienia zostały zarekomendowane do zmiany, pomniki mu poświęcone z kolei – do usunięcia. Wywołało to fale krytyki wielu środowisk, przeciwny zmianom był także prezydent Katowic Marcin Krupa (Dziuba, Dziurok, Linek, Tracz, Węgrzyn, 2017; Jedlecki, 2017; Tracz, 2014, s. 127–128; *Ustawa...*, Dz.U. 2016, poz. 744).

Wspomniany wiec wyborczy odbył się dnia 13 października 2018 roku. Zgromadzenie miało na celu promocję kandydata na prezydenta Katowic, Adama Słomki, przewodniczącego ugrupowania politycznego Konfederacja Polski Niepodległej – Niezłomni, startującego w wyborach samorządowych z 2018 roku z ramienia Komitetu Wyborczego Wyborców Konfederacja – Ruch Kontroli Władzy. Kandydat oraz jego zwolennicy zebrali się pod pomnikiem Jerzego Ziętka pod hasłem „Czas na dekomunizację Katowic”.

⁵ Ustawę o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki (nazywaną ustawą dekomunizacyjną) wydano dnia 1 kwietnia 2016 roku. Jej obowiązujący w roku 2018 tekst jednolity brał pod uwagę dwa akty zmieniające. Pierwotna wersja ustawy nie uwzględniała bowiem w zakresie swojego oddziaływania pomników – pierwszy akt zmieniający wyłączył je natomiast w zakres przedmiotowy dokumentu (zob. *Ustawa...*, Dz.U. 2016, poz. 744).

Fot. 1. Wpis na Twitterze Adama Słomki (zob. REC, 2018).

Podczas wiecu monument zniszczono. Wyrwana została część liter z podpisu na cokole (który brzmiał: „Syn ziemi śląskiej”), a dopisane stworzyły wulgaryzm. Sprawcy oblali ponadto pomnik czerwoną farbą, pomalowali litery imienia i nazwiska Ziętka na czerwono, domalowali przekreślone pięcioramienne gwiazdy oraz dokleili plakat wyborczy Adama Słomki. Co więcej, uczestnicy wiecu zrobili sobie wspólne zdjęcie na tle zniszczonego pomnika, fotografowali również całe zajście. Materiały ze zdarzenia zostały następnie zamieszczone przez samego Słomkę na Twitterze, który swój wpis opatrzył komentarzem, w którym zaznacza, że „tow. Jerzy Ziętek nie może być traktowany inaczej niż, np. Rudolf Wiesner⁶”. W ten sposób przyrównał

⁶ Rudolf Ernst Wiesner (1890–1973) – jeden z liderów Niemieckiego Związku Narodowo-Socjalistycznego dla Polski (*Deutscher Nationalsozialistischer Verein für Polen*), później

Ziętka do przedstawiciela władz samorządowych w Bielsku, który w okresie międzywojennym współpracował z wywiadem niemieckim, a po wybuchu II wojny światowej działał w SS. Zniszczenie pomnika oraz wpis w mediach społecznościowych autorstwa Słomki stanowiły wobec tego manifestację skrajnie prawicowych poglądów kandydata oraz element jego kampanii, oparty na wykorzystaniu narracji historycznych (Grabowska, 2018; REC, 2018).

Warto dodać, że reakcja na zniszczenie pomnika była natychmiastowa. Sprawą zajęła się policja (REC, 2018), a prezydent Katowic Marcin Krupa⁷ określił zajście, jako czyn karygodny, dodając jednocześnie: „Nie dopuścimy nigdy więcej do takiego traktowania ludzi, którzy się zasłużyli dla tego miasta, ludzi którzy zasłużyli się dla tego regionu. Nie po to walczyliśmy o pozostawienie tego pomnika, który miał zostać usunięty w wyniku ustawy dekomunizacyjnej, żeby ktoś zbezczescił to, co dzisiaj mamy” (cyt. za: Grabowska, 2018).

Wątki pamięci w kampaniach wyborów samorządowych – 2018 rok. Przykład z kampanii wyborczej w Warszawie

Dnia 19 października 2018 roku sztab wyborczy Andrzeja Rozenka (kandydata SLD Lewica Razem na prezydenta Warszawy⁸) zorganizował konferencję prasową na tle rozbiórki pomnika Wdzięczności Żołnierzom Armii Radzieckiej w Parku Skaryszewskim w Warszawie (Wojtczuk, 2018). Wydarzenie to uznać należy za kolejny przykład wykorzystania wątków związanych z pamięcią na potrzeby działań kampanijnych – budowania wizerunku oraz poparcia dla reprezentowanych przez siebie postulatów i postaw w oparciu o narracje historyczne oraz ich powiązanie z bieżącą polityką.

prezes Partii Młodo-niemieckiej w Polsce (*Jungdeutsche Partei in Polen*), wiceburmistrz Bielska, w latach 1935–1938 senator z nominacji Prezydenta RP; pod koniec lat 30. XX wieku współpracował z wywiadem niemieckim, za co został w połowie sierpnia 1939 roku aresztowany przez władze polskie (uwolniono go kilka dni później na skutek interwencji dyplomatycznej Wielkiej Brytanii); był członkiem i działaczem SS (zob. *Rudolf...*, b.d.).

⁷ Marcin Krupa w 2018 roku został ponownie wybrany na urząd prezydenta Katowic (zob. *Wyniki wyborów w Katowicach...*, 2018).

⁸ W wyniku wyborów samorządowych 2018 roku prezydentem Warszawy został Rafał Trzaskowski (zob. *Wyniki wyborów samorządowych 2018. Warszawa...*, 2018).

Pomnik Wdzięczności Żołnierzom Armii Radzieckiej odsłonięto w 1946 roku i początkowo stanowił część niewielkiego cmentarza, mieszczącego grób 26 żołnierzy Armii Czerwonej, którzy zginęli w 1944 roku podczas walk o Pragę. W 1968 roku ciała żołnierzy zostały ekshumowane i przeniesione na Cmentarz Mauzoleum Żołnierzy Armii Radzieckiej, a sam monument przesunięto w głąb Parku Skaryszewskiego. Po 1989 roku pomnik był kilkakrotnie dewastowany (oblewany farbą, pokrywany napisami). O jego ostatecznym losie przesądziła ustawa dekomunizacyjna z 2016 roku. Zdecydowano, iż zostanie on usunięty, jego elementy natomiast (z płaskorzeźbami i inskrypcjami) przejmie Instytut Pamięci Narodowej, docelowo z kolei znajdą się w Muzeum Zimnej Wojny w Podborску. Monument rozebrano w październiku 2018 roku (Głębocki, s. 124; Urzykowski, 2018).

Wspomniana konferencja prasowa odnosiła się właśnie do tematu rozbioru pomnika na mocy ustawy, a jej uczestnicy na podstawie odwołań do przeszłości budowali wyborcze założenia programowe. Andrzej Rozenek w trakcie swego wystąpienia mówił: „Łzy matki żołnierza ze Wschodu i Zachodu są tyle samo warte. To nie wina tych żołnierzy, że to im przyszło wyzwalać nasz kraj”. Monika Jaruzelska, startująca z listy SLD Lewica Razem do Rady m.st. Warszawy, sprzeciwiając się demontażowi pomnika, podkreśliła: „Jestem córką żołnierza, który przyszedł ze Wschodu tylko dlatego, że nie zdążył do armii Andersa”. Przewodniczący Sojuszu Lewicy Demokratycznej w Warszawie Sebastian Wierzbicki dodał z kolei: „My żadnych pomników rozbierać nie będziemy. Smoleńskiego na placu Piłsudskiego też nie, najwyżej go przesuniemy [...] Dekomunizacja nie może polegać na odgórnym decyzjach wbrew mieszkańcom. W konsultacjach ludzie przecież bronili tego pomnika” (cyt. za: Wojtczuk, 2018). Tym sposobem miejsce pamięci – a w zasadzie zmiana charakteru takiego miejsca – stała się elementem kampanii wyborczej, z bezpośrednimi postulatami dotyczącymi upamiętniania.

Wątki pamięci w kampaniach wyborów samorządowych – 2018 rok. Przykład z kampanii wyborczej w Białymstoku

Jako trzeci przykład wykorzystania wątków pamięci podczas samorządowych działań kampanijnych przytoczyć warto przypadek z Białegostoku, który w okresie przedwyborczym wywołał burzliwe dyskusje na temat

konstruowania narracji historycznych odnoszących się do przeszłości regionu białostockiego. Chodzi tu o problem ulicy mjr. Zygmunta Szendzielarza ps. „Łupaszko” (lub: „Łupaszka”), postaci kontrowersyjnej, przez jednych uważanej za bohatera, przez drugich – za zbrodniarza wojennego⁹ (zob. Dybicz, 2016; Kłopotowski, 2018; *Mjr Zygmunt Szendzielarz...*, b.d.; Rokicki, 2015). Niejednolita ocena tej postaci sprawiła, że nazwanie ulicy w Białymstoku jego imieniem wzbudziło sprzeczne odczucia. Decyzję w tej sprawie podjęli 23 kwietnia 2018 roku białostoccy radni miejscy, tablice z nową nazwą ulicy zawieszono w kolejnym miesiącu. Reakcje przeciwników przeprowadzonej zmiany były natychmiastowe, o czym poinformowano w internetowym wydaniu „Gazety Wyborczej” w następujący sposób: „Kiedy tabliczki zawieszono, pod koniec maja naklejono na nich napisy «zbrodniarz», zaś na płocie stojącym wzdłuż ulicy wymalowano: «Miejsce zbrodniarzy jest na śmietniku historii. Łupaszko to ludobójca». Po zamalowaniu ich, pojawiły się ponownie. To pokazuje, że mieszkańców patron dzieli” (Kłopotowski, 2018). W kontekście wyborów samorządowych 2018 roku zaznaczyć natomiast należy, że kwestia ulicy imienia „Łupaszki” pojawiła się, obok innych zagadnień, podczas kampanii wyborczej w Białymstoku, jako problem istotny dla funkcjonowania wspólnoty lokalnej. Podnoszona była przez komitet wyborczy Tadeusza Truskolaskiego¹⁰ (kandydującego na prezydenta z ramienia Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Platforma. Nowoczesna Koalicja Obywatelska), który w ramach kampanii zobowiązał się tą budzącą skrajne emocje nazwę zmienić. Postulat ów spotkał się z dużym uznaniem osób niechętnych upamiętnianiu „Łupaszki”, którzy żądali usunięcia jego nazwiska z miejsc istniejących w przestrzeni publicznej miasta (Kłopotowski, 2018; zob. również: Siewiereniuk-Maciorowska, 2018).

⁹ Zygmunt Edward Szendzielarz, ps. „Łupaszko” był oficerem Wojska Polskiego i Armii Krajowej; dowodził między innymi V Brygadą Wileńską AK, która w 1944 roku w Dubinkach dokonała akcji odwetowej za zbrodnie w Głinciszkach, mordując ludność cywilną (w tym kobiety i dzieci); za działalność w polskim powojennym podziemiu niepodległościowym skazany przez władze Polski Ludowej na karę śmierci; wyrok wykonano w 1951 roku. W III RP uznany za Żołnierza Wyklętego, uhonorowany został w 2007 roku Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski za wybitne zasługi dla niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej (zob. Dybicz, 2016; Rokicki, 2015).

¹⁰ Tadeusz Truskolaski w 2018 roku został ponownie wybrany na urząd prezydenta Białegostoku (*Wyniki wyborów samorządowych 2018. Białystok...*, 2018).

Podsumowanie

Przestawione powyżej przykłady dowodzą, że wątki pamięci przywoływane były niejednokrotnie w ramach kampanii wyborczych w Polsce, również szczebla samorządowego. Świadczy o tym wyraźnie przypadek wyborów samorządowych z 2018 roku, podczas których wśród zagadnień kampanijnych pojawiały się postulaty odnoszące się do założeń polskiej polityki pamięci tego okresu. Co istotne, formułowane podczas kampanii punkty programowe, czerpiące z tematu stosunku do przeszłości, w przeważającej mierze stanowiły – po pierwsze – odpowiedź na działania wynikające z postanowień ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego z roku 2016, po drugie z kolei – były reakcją na promowane przez państwo narracje pamięci dotyczące polskiego powojennego podziemia niepodległościowego.

Co więcej, obserwując samorządowe inicjatywy przedwyborcze z roku 2018, w ramach których poruszono wątki nawiązujące do pamięci o jakichś wydarzeniach, zauważyć można nastawienie na (odnosząc się do rozważań Andrzeja Szpocińskiego) teatralizację i wizualizację. Teatralizacja polega na wzroście roli działań performatywnych w upamiętnianiu, wizualizacja natomiast na dominacji wrażeń wzrokowych w konstruowaniu treści pamięci (Szpociński, 2011, s. 11–12). Podczas budowania i przekazywania narracji historycznych coraz istotniejsze staje się wobec tego oddziaływanie na różne zmysły, poprzez dźwięk, obraz, hasło. To również zmienia sposób prowadzenia kampanii, w tym kampanii samorządowej.

Wykorzystanie wątków pamięci podczas kampanii wyborczych wynika z ich ogromnego potencjału politycznego. Należy zauważyć jednak, że aby odniesienie się do pamięci adresatów działania kampanijnego (czyli podjęcie wobec nich różnego typu narracji historycznych) było skuteczne, powinno wiązać się – z jednej strony – z dużą wiedzą historyczną na temat konkretnego wydarzenia (obecny postęp technologiczny zapewnia wysoką możliwość weryfikacji informacji); z drugiej natomiast – ze świadomością specyfiki danego elektoratu. Podczas kampanii wyborczej ocenić bowiem trzeba czy społeczność chce podnosić wątki odnoszące się do przeszłości (choćaby w ujęciu topografii miejsc pamięci) i czy nie odbierze tego tematu

jako zastępczego w odniesieniu do innych istotnych kwestii, np. społecznych, oświatowych, ekonomicznych.

Warto dodać ponadto, że uwzględniając wątki pamięci w kampanii wyborczej jakiegokolwiek szczebla, trzeba mieć na uwadze fakt, że zjednanie wszystkich nie jest możliwe, zwłaszcza jeżeli podejmowana kwestia stanowi temat dyskusyjny, niejednolity pod względem odbioru. W przeszłości natomiast niewiele jest zagadnień, które nie wzbudzają zastrzeżeń. Pamięć w kampaniach jest wobec tego narzędziem tak samo skutecznym, jak i destrukcyjnym dla kandydata i jej wykorzystanie zawsze może okazać się niebezpieczne.

DR ANNA RATKE-MAJEWSKA

Instytut Politologii
Uniwersytet Zielonogórski
al. Wojska Polskiego 69, 65-762 Zielona Góra
anna.ratkemajewska@gmail.com

Bibliografia

Monografie

- Assmann, J. (2008). *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dziuba, A., Dziurok, A., Linek, B., Tracz, B., Węgrzyn, D. (2017). *Jerzy Ziętek. Konteksty kariery w komunistycznym państwie*. Katowice: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddział w Katowicach.
- Głębocki, W. (1990). *Warszawskie pomniki*. Warszawa: Wydawnictwo PTTK „Kraj”.
- Jagodzińska, M. (2008). *Psychologia pamięci. Badania, teorie, zastosowania*. Gliwice: Wydawnictwo Helion.
- Kuczyński, K.A. (2016). Dawne demony ciągle nie śpią. Na marginesie kulturalno-politycznych wydarzeń w RFN w sierpniu 2006 r. W: T. Domański (red.). *Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyzwań współczesności* (349–361). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Maguś, W. (2015). Spin doctoring – kontrowersje wokół zagadnienia. W: M. Drożdż (red.). *Media w dialogu – mury czy mosty* (379–394). Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej BIBLOS.
- Marszałek-Kawa, J., Ratke-Majewska, A., Wawrzyński, P. (2016). *Polityka pamięci*

- i kształtowanie tożsamości politycznej w czasie tranzycji postautorytarnej. Analiza porównawcza: tom 2.* Warszawa: Difin.
- Maruszewski, T. (2001). *Psychologia poznania. Sposoby rozumienia siebie i świata.* Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Nijakowski, L.M. (2008). *Polska polityka pamięci. Esej socjologiczny.* Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Ratke-Majewska, A. (2017). Obecność miejsc pamięci w przestrzeni publicznej jako narzędzie realizacji polityki pamięci w okresie potranzycyjnym. Chile i Hiszpania – wspólna droga? W: S. Dudra, Ł. Młyńczyk, R. Michalak (red.). *¿Adónde vas, España? Przemiany polityczne w Hiszpanii i Ameryce Łacińskiej na przełomie XX i XXI wieku (45-73).* Zielona Góra: Wydawnictwo MORPHO.
- Ratke-Majewska, A. (2018). *Democratic Changes and Shaping of Identity. The Case of Poland.* W: Ratke-Majewska, A., Ilciów, A., Jarosz, A.J., Springer, B., Wojnicki, J. (2018). *Democratic Changes in Retrospect: Poland, Central and Eastern Europe.* Zielona Góra: Wydawnictwo MORPHO.
- Ratke-Majewska, A., Marszałek-Kawa, J. (2017). The Politics of Memory and Political Identity: A Theoretical Overview. W: J. Marszałek-Kawa, P. Wawrzyński, A. Ratke-Majewska, *The Politics of Memory in Post-Authoritarian Transitions, Volume Two: Comparative Analysis.* Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Rokicki, P. (2015). *Gliniszki i Dubinki. Zbrodnie wojenne na Wileńszczyźnie w połowie 1944 roku i ich konsekwencje we współczesnych relacjach polsko-litewskich.* Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Schacter, D.L. (2003). *Siedem grzechów pamięci. Jak zapominamy i zapamiętujemy.* Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Szporciński, A. (2011). Pamięć przeszłości a formy przekazu. W: O. Kołakowska, R. Krajewicz, M. Trepczyński (red.). *Pamięć w dobie Internetu (9-17).* Warszawa: CAMPIDOGGIO.
- Tracz, B. (2014). Jerzy Ziętek. W: J. Mokrosz, M. Węcki (red.). *Oni decydowali na Górnym Śląsku w XX wieku (127-128).* Katowice-Rybnik: Archiwum Państwowe w Katowicach, Stowarzyszenie Humanistyczne Europa, Śląsk, Świat Najmniejszy.

Artykuły naukowe

- Nijakowski, L.M. (2006). Baron Münchhausen, czyli o polskiej polityce pamięci. *Przegląd Polityczny*, 75, 54-62.
- Schulz, M. (2012). Angela Merkel a Erika Steinbach – dwa odmienne podejścia do stosunków polsko-niemieckich. *Władza Sądzenia*, 1, 159-175.
- Szubarczyk, P., Semków, P. (2004). Erika z Rumi. *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, 5(40), 49-53.
- Tokarz, T. (2005). Problem subiektywizmu w konstruowaniu narracji historycznej. *Kultura i Historia*, 8, 4-11.
- Żmigrodzki, M., Wojciechowski, Ł. (2011). Polityczna reklama negatywna w Polsce. *Zeszyty Naukowe WSEI, seria: Administracja*, 1(1), 101-117.

Filmy dokumentalne

- Władcy marionetek.* (2010). G. Madej, T. Sekielski (reż.), Polska

Netografia

- Decyzja prezydenta RP w sprawie ustawy o powszechnym uwłaszczeniu.* (2000, 11 września). Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Pobrane z: <http://www.prezydent.pl/aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2000-i-starsze/art,158,1757,decyzja-prezydenta-rp-w-sprawie-ustawy-o-powszechnym-uwlaszczeniu.html>.
- Dybcz, P. (2016, 25 kwietnia). Falszywy mit „Łupaszki”. *Tygodnik Przegląd*. Pobrane z: <https://www.tygodnikprzeglad.pl/58176-2/>.
- Grabowska, M. (2018, 14 października). Wybory samorządowe 2018. Skandal w Katowicach: sprofanowano pomnik gen. Jerzego Ziętka ZDJĘCIA i NOWE FAKTY. *Dziennik Zachodni*. Pobrane z: <https://dziennikzachodni.pl/wybory-samorzadowe-2018-skandal-w-katowicach-sprofanowano-pomnik-gen-jerzego-zietka-zdjecia-i-nowe-fakty/ar/13574084>.
- Jedlecki, P. (2017, 24 lipca). IPN stanowczo: Generał Ziętek do dekomunizacji. Prezydent Katowic: Nie usunę go. *Wyborcza.pl*. Pobrane z: <http://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,22137641,ipn-stanowczo-general-zietek-do-dekomunizacji-prezydent-katowic.html>.
- Kłopotowski, A. (2018, 8 czerwca). Białystok. Ulica „Łupaszki” do wymiany?. *Wyborcza.pl*. Pobrane z: <http://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,23509498,bialystok-ulica-lupaszki-do-wymiany.html>.
- Mjr Zygmunt Szendzielarz ps. Łupaszka patronem ulicy w Białymstoku – 23 kwietnia 2018* (b.d.). Oddział IPN w Białymstoku – Instytut Pamięci Narodowej. Pobrane z: <https://bialystok.ipn.gov.pl/pl1/aktualnosci/51466,Mjr-Zygmunt-Szendzielarz-ps-Lupaszka-patronem-ulicy-w-Bialymstoku-23-kwietnia-20.html>.
- Odmowa podpisania ustawy z dnia 8 września 2000 r. o zasadach realizacji programu powszechnego uwłaszczenia obywateli Rzeczypospolitej Polskiej.* (2000, 11 września). Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Pobrane z: [http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/2201/\\$file/2201.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/2201/$file/2201.pdf).
- REC (2018, 13 października). Adam Słomka pochwalił się, że zniszczył pomnik gen. Ziętka. *Fakt 24*. Pobrane z: https://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/slask/katowice-adam-slomka-pochwalil-sie-ze-zniszczyl-pomnik-gen-zietka/00j9vtc?utm_source=_viasg_fakt&utm_medium=direct&utm_campaign=leo_automatic&src=ucs&utm_v=2#slajd-11.
- Rudnicka, W. (b.d.). Marian Krzaklewski. *Encyklopedia Solidarności*. Pobrane z: http://www.encysol.pl/wiki/Marian_Krzaklewski.
- Rudolf Ernst Wiesner* (b.d.). Witryna edukacyjna Kancelarii Senatu. Pobrane z: <https://senat.edu.pl/historia/senat-rp-w-latach-1922-1939/senatorowie-ii-rp/senator/rudolf-ernst-wiesner>.
- Siewieniuk-Maciorowska, A. (2018, 31 października). *Ulica Łupaszki ma zniknąć. Czy to będzie pierwsza decyzja nowej Rady Miasta?*. Dzień Dobry Białystok – portal Białegostoku. Pobrane z: <https://ddb24.pl/artykul/ulica-lupaszki-ma-zniknac/552596>.
- Urzykowski, T. (2018, 17 października). Burzą radziecki pomnik w parku Skaryszewskim. „Rozbiórka wynika z ustawy dekomunizacyjnej”. *Wyborcza.pl*. Pobrane z: <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,24056714,burza-radziecki-pomnik-w-parku-skaryszewskim.html>.

- Ustawa z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki* (Dz.U. 2016, poz. 744). Internetowy System Aktów Prawnych. Pobrane z: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20160000744>.
- Wojtczuk, M. (2018, 19 października). Rozenek przed pomnikiem Żołnierzy Radzieckich: „Łzy matki żołnierza ze Wschodu i Zachodu są tyle samo warte”. *Wyborcza.pl*. Pobrane z: <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,24066809,rozenek-przed-pomnikiem-zolnierzy-radzieckich-lzy-matki-zolnierza.html>.
- Wyniki wyborów samorządowych 2018. Białystok: Wygrywa Tadeusz Truskolaski (2018, 24 października). *dziennik.pl*. Pobrane z: <https://wiadomosci.dziennik.pl/wybory-samorzadowe/artykuly/582597,wybory-samorzadowe-2018-wyniki-bialystok.html>.
- Wyniki wyborów samorządowych 2018. Warszawa: Trzaskowski wygrywa z Jakim w I turze (2018, 24 października). *dziennik.pl*. Pobrane z: <https://wiadomosci.dziennik.pl/wybory-samorzadowe/artykuly/582417,wybory-samorzadowe-2018-warszawa-wyniki.html>.
- Wyniki wyborów w Katowicach: Marcin Krupa prezydentem (2018, 24 października). *GazetaPrawna.pl*. Pobrane z: <https://serwisy.gazetaprawna.pl/samorzad/artykuly/1287663,wyniki-wyborow-samorzadowych-2018-katowice.html>.